Olympos Antik Kenti Episkopeionu ve Tapınak Alanı Kazılarından Yeni Sonuçlar

New Results from the Excavations of the Episcopeion and Temple Area in the Ancient City of Olympos

Gökçen Kurtuluş ÖZTAŞKIN*

Abstract

The ancient city of Olympos is located in the Lycia region, in a valley leading from east to west. The Temple Area in the northern part of the city was built during the Roman Empire and was converted as the Episkopeion (Bishop's Palace) during the Early Byzantine period. Recent researches have revealed new data on the architectural features, function, and place of the area in urban planning for both periods.

The Temple Area was started during the reign of Hadrian and continued to take shape until the Antonine period. Covering an area of approximately 5.5 acres, it is surrounded by a monumental temple to the north and a stoa supported by rows of shops to the south. During excavations, fragments of a colossal cult statue depicting Zeus Olympios, deliberately broken, were found in the cella section of the temple. Additionally, agonistic inscriptions reveal that the North City Harbor Street was also used for sporting events.

Through the archaeological excavations, it can be determined how the elements of the Temple Area were transformed into the Episkopeion (Bishop's Palace) complex during the Early Byzantine period and also the functions of the units within the complex. The complex consists of various units such as a church, a baptistery, a peristyle, a triclinium, workshops, the bishop's residence, and staff quarters. The excavations revealed compositions with themes of paradise and salvation, such as the "refrigerium" scene, in the opus-tesselatum mosaics around the peristyle, as well as sacred spaces and ceremonial areas associated with water. Along the temple axis, traces of workshops related to medicine production, various ointment jars, and glass bottles have been found, indicating that there was a production activity related to health during the Early Byzantine period.

The construction of the Episkopeion, with the deliberate preservation of temple architecture and its integration with new functions, demonstrates that Olympos is a unique example. Excavations have proved that the temple cella was reused as a symbolic space within the theme of "The Triumph of Christianity" adorned with broken statues.

* Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, gokcenko@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6471-7460

Giriş

Olympos kenti, Antik Lykia Bölgesi'nin güneydoğusunda yer almaktadır. Ortasından geçen Olympos Çayı'nın şekillendirdiği derin bir vadi içerisinde yer alan kentin planlamasında, topoğrafyaya uyumlu bir yerleşim oluşturulmuştur. Doğu yönünden deniz ile olan bağlantısı nedeniyle limandan başlayarak nehir boyunca kenti boydan boya kat eden doğu-batı doğrultulu ana akslar arasında geniş yapı adaları görülür. Kentin kuzey ve güney yakası birbirine üç kemerli bir köprü ile birbirine bağlanmıştır.

Bu çalışma, kentin kuzey kesiminde yer alan Roma dönemi Tapınak Alanı üzerinde konumlanmış Episkopeion'da (Piskoposluk Sarayı) gerçekleştirilen gerçekleştirilen kazı çalışmalarında elde edilen yeni bulguları ele almaktadır. Erken Bizans dönemi için kentin en anıtsal yapı kompleksi konumunda olan Episkopeion aynı niteliğe sahip olan Roma İmparatorluk dönemi Tapınak Alanı üzerine yerleşir. Araştırmalar her iki dönem için de alanın mimari planlaması, işlevi ve kent planlamasındaki yeri hakkında yeni veriler ortaya koymuştur.

Olympos kenti tarihçesi ve kentsel gelişim

Olympos kenti, doğu yönde Akdeniz'e açılan dik yamaçlarla çevrili dar bir vadi içinde akan derenin her iki yakasında kurulmuştur. Bu doğal topoğrafya, kentin doğrudan limanla bağlantılı olacak şekilde doğu-batı doğrultusunda şekillenmesini sağlamış, yerleşim alanlarının dağılımını ve mekânsal organizasyonunu belirlemiştir. Şehir planlaması sırasında hem topografya hem de kentin tarihsel gelişimi belirleyici olmuştur (Resim 1, Plan 1).

Kentin teritoryumunda tespit edilen en erken tarihli arkeolojik veriler dynastik dönem Lykia kültürüyle ilişkilidir. Kentin batısındaki Cıngırık Tepe mevkiinde bosajlı duvarlara sahip çok mekânlı bir yapı içerisinde Lykia dynastları Mithrapata ve

Aruwãtijesi adına basılmış MÖ. 390-370/360 yıllarına ait sikkeler ele geçmiştir[1]. Asartaş Tepe'sinde ise Topal Gavur olarak da bilinen MÖ. 4. yüzyıl ortasına tarihlenen Apollonios mezarı ve üzerinde Likçe yazıt bulunan ev tipi bir kaya mezari tespit edilmiştir[2].

Kentteki ilk arkeolojik veriler ise Hellenistik dönem ile başlar. MÖ. 167 yılında Lykia kentleri, Roma himayesi altında demokratik bir anayasayla yönetilen ve kendine özgü bir federatif yapıya sahip olan Lykia Birliği çatısı altında birleşmiştir. Strabon'un aktardığına göre, Olympos bu dönemde birlikte üç oy hakkına sahip altı önemli kentinden biridir[3]. ΟΛΥΜΠΗ ΛΥΚΙΩΝ etnikonlu bastırılan sikkeler, kentin statüsünü yansıtan önemli arkeolojik verilerdir. Bu dönemde Olympos'un özellikle korsan faaliyetlerinin merkezi hâline gelmesi Roma'nın dikkatini çekmiş ve bu durum Roma'nın bölgeye müdahalesiyle sonuçlanmıştır. MÖ. 78 yılında, Romalı komutan Publius Servilius Vatia tarafından gerçekleştirilen askeri sefer sonucunda korsanların lideri konumundaki yerel bir bey olan Zeniketes'in yönetimindeki kent ve çevresi *ager publicus*[4] ilan edilerek Roma topraklarına dâhil edilmiştir[5]. Zeniketes'e desteklerinden dolayı kent Lykia Birliği'nden çıkarılmış ve Vespasianus dönemine kadar (MS. 69-79) cezalı durumda kalmıştır. Kent içerisinde Hellenistik döneme işaret eden en önemli arkeolojik unsur güneybatı yönde kayalık yamaçtan başlayarak dere kıyısında devam eden polygonal örgülü sur duvarıdır. Ayrıca MS. 2. yüzyıla tarihlenen tiyatronun da mimari detaylarına bakılarak aynı yerde Hellenistik bir öncülü olduğu anlaşılmaktadır[6].

---

[1] Büyükyörük – Çelik 2019, 239-265.
[2] Işın 1994, 68-76.
[3] Strabon. Geographika, XIV.III.3
[4] Devlet arazisi. Roma İmparatorluğu'nda savaş ile düşmanlardan ya da ihanet eden müttefiklerden alınan topraklara verilen isim.
[5] Uğurlu 2007, 85-86.
[6] Öztürk – Öncü 2020, 255-258.

Yazıtlardan elde edilen bilgiler özellikle Augustus dönemi sonrasında kentin Romalı kimliği ile yeniden inşa sürecine başlandığını gösterir. Roma dönemine tarihlenen en erken tarihli kamusal anıtsal yapı ise Vespasianus döneminde inşa edilen hamamdır. Kentin güney kesiminde liman merkezli olarak imar programı uygulandığı anlaşılır. Güneydoğu yönde bugün sahil kumları altında taş döşemeli bir yol gerisinde sütunlu düzenlemeye sahip kesmetaş temelli olduğu bilinen liman yapıları bulunur. Liman ve Tiyatro arasında birbirini dik açıyla kesen cadde-sokak dokusu oluşturulmuş; C Yapısı gibi kamusal niteliğe sahip olduğu anlaşılan yapılar ve hamamlar bu akslar üzerine yerleştirilmiştir. Kara yolu bağlantısının zorunluluğu göz önüne alındığında köprü[7] de aynı inşa programında yer almış olmalıdır. Güneydoğu ve güneybatı yönlerde ise nekropol alanları yer alır[8].

Olympos'un güney kesimi sivil ve kamusal işlevli bir merkez olarak gelişirken, kuzey kesimi ise dini ve kült merkezli bir yapılanma gösterir. Kentin kuzeyinde Erken Roma dönemi öncesine tarihlenen bir yerleşim izine rastlanmamaktadır. Bu alandaki imar faaliyetlerinin MS. 2. yüzyılda başladığı anlaşılır. Derenin kuzey hattı boyunca tüm kenti kateden Kuzey Kent Liman Caddesi en önemli ulaşım arterini oluşturur. Bu caddeye güney cepheleriyle bağlanan 'Tapınak Alanı' ve 'B Yapısı' en önemli iki anıtsal yapı konumundadır. Caddenin 'Tapınak Alanı' güney cephesini de içine alan 145 m.lik kısmı krepisler üzerinde yükselen sütunlu bir stoa şeklinde olduğu tespit edilmiştir. Bosajlı kesmetaş bloklardan oluşan cepheye sahip B Yapısı ile stoa birlikte ele alındığında güneyden izlenen oldukça etkileyici bir panorama oluşturdukları söylenebilir. Tapınak Alanı'nın doğusunda, limana yakın konumlanan ve yaklaşık 1,5

[7] Muhtemelen doğal bir afetle yıkılan ya da hazar gören köprü devşirme malzemeler kullanılarak Erken Bizans döneminde tekrar inşa edilmiştir.
[8] Olcay Uçkan vd 2017, 10-13.

dönüm büyüklüğündeki B Binası'nın işlevi henüz belirlenememiştir. Eksedralı olması ve konumu, bu alanın kült ya da kamusal bir işleve sahip olduğunu düşündürmektedir. Köprü Caddesi'nin kuzey kent içerisinde ilerleyen aksı üzerinde 'Lykiarkhes[9] Marcus Aurelius Arkhepolis ve Ailesinin' anıt mezarı ve 'Antimakhos Lahdi' yer alır. Ayrıca kuzeydoğu ve kuzeybatı yönlerde de nekropol alanları bulunur. Kuzeydoğu nekropol alanında, kentin deniz yönünden girişinde 'Kaptan Eudomos ve Zozimos'un anıt mezarı yer alır. Kuzeybatı nekropol alanında da bir ya da daha çok lahit içeren tonoz örtülü anıtsal mezar odaları yer alır[10].

Kentin kuzey kesimi geniş bir düzlük alana sahip olsa da mimari yapılar sayesinde izlenebilen yerleşim alanı dere kıyısı hattı, Yolmaca Sırtı[11] ve sırtın yamaçlarıyla sınırlıdır. Tapınak Alanı'nın kuzeyinden batıya doğru yayılan ve bugün sazlık olarak gözlenen alanda herhangi bir yapı izlenmemektedir. Son yıllarda yapılan hidrojeolojik araştırmalar bu bataklık alanın Roma döneminde göl olduğunu ortaya koymuştur[12]. Antik bir lagünden dönüşerek oluşan bu gölü besleyen su kaynaklarının da zaman içerisinde yükselmesine bağlı olarak kentin kuzeyindeki yapılar günümüzde su altında kalmaya başlamıştır.

Erken Hristiyanlık döneminde Olympos'ta karşımıza çıkan en önemli tarihsel figür piskopos Methodius'tur. Methodios, Hristiyanlığın erken dönemindeki teolojik doktrinler ve kendi döneminde Hristiyanlık aleyhinde yazılmış eserlere karşı yazdığı eleştirileriyle tanınmıştır. Methodius'un 20 Haziran 312'de Patara'da, Maksiminus Daia'nın da katıldığı bir mahkeme tarafından yargılanıp idam edilmiştir. Bu nedenle martyr unvanını

[9] Lykiarkhes (Likya Birlik Başkanı) olarak Olympos vatandaşı birinin seçilmesi bu dönemde kentin Lykia Birliği'nde yeniden etkin ve önemli bir konuma ulaştığının göstergesidir.

[10] Olcay Uçkan vd 2017, 11-12.; Öncü 2021, 305-314.

[11] Olympos kentinin güneyinde Musa Dağı ile Sepet Dağı, kuzeyinde ise Omurga Dağı bulunur. Yolmacı Sırtı, Omurga Dağı'nın güneydoğu uzantısını oluşturan ve yanlış bir ifadeyle 'Akropolis tepesi' olarak da adlandırılan bölgedir.

[12] Bingül vd. 2025, 6.

alan Methodios Olympos'un ve Lykia Bölgesi'nin bilinen ilk piskoposudur[13]. Methodius'tan sonra resmi olarak konsil kayıtlarında Olympos piskoposu olarak; 431 Ephesos Konsili'nde Piskopos Aristokritos adına rastlanır. 458 tarihli Myra Metropolitliği'nin imparator I. Leon'a gönderdiği mektupta Piskopos Anatolius, 518 ve 520 Konstantinopolis Synodu'nda Piskopos Ioannes adları geçer. Ayrıca Kıbrıs'ta bulunmuş, 6. yüzyıl sonu-7. yüzyıl başına tarihlenen kurşun bir mühürde kesin olarak okunamamakla birlikte Anania/Anianos ya da Ioannes isimli bir Olympos piskoposunun varlığı tespit edilmiştir[14]. Kent içerisinde gerçekleştirilen kazı çalışmalarında ise MS. 6. yüzyıla ait taş eserler üzerinde piskopos Nikolaos ve Theophiletos adları tespit edilmiştir[15]. Kent, MS. 6. ve 9. yüzyıllar arasındaki listelerde Lykia metropolitliği Myra'ya bağlı bir piskoposluk olarak kayıtlıdır[16].

Arkeolojik veriler arasında henüz piskopos Methodius döneminde kentin dokusuna ilişkin bilgiye rastlanmasa da anıtsal ölçekteki Roma İmparatorluk dönemi inşa faaliyetlerinin MS. 3. yüzyılda sonlandığı kesindir. Kuzey kentteki Mozaikli Yapı'dan elde edilen veriler dikkate alındığında, yerleşim düzeninde ve kentsel dönüşümde MS. 4. yüzyıl itibarıyla yeni bir sürecin başladığı anlaşılmaktadır[17]. Erken Bizans döneminde ise Olympos'un kent dokusunda belirgin bir dönüşüm gözlenmektedir. MS. 5. ve 6. yüzyıllara tarihlenen çok sayıda dini yapının varlığı kentte bu dönemde Hristiyanlıkla birlikte kapsamlı bir imar faaliyeti gerçekleştirildiğini gösterir. Büyük oranda Roma İmparatorluk dönemi yapı adalarına sadık kalınarak kentsel ölçekte bir dönüşüm yaşanmıştır. Episkopeion

[13] Olcay Uçkan – Kayapınar 2015, 536-539.
[14] Hellenkemper – Hild 2004, 758
[15] Olcay Uçkan 2022, 579.
[16] Darrouzes 1981: 209, 223, 237, 256.
[17] Olcay Uçkan – Öztaşkın 2016, 282. Mozaikli Yapı hakkında değerlendirmeler için ayrıca bkz., Öztaşkın – Öztaşkın 2012, 335.

kompleksi kentin bu dönemdeki kapsamlı imar faaliyetleri arasında yer alır. Erken Bizans döneminde güneydoğu, kuzeydoğu ve kuzeybatıdaki nekropol alanları çevresinde dini yapılar ve sivil konutlar inşa edilmiştir[18]. Kentin kuzey ve güney kesiminde Erken Bizans dönemi kiliselerinin de Roma dönemi kent planlamasında karşılaşılan dini/kült yapıları ve sivil/kamusal yapılar ayrımına uygun bir şekilde tasarlandıkları anlaşılmaktadır. Kuzey kentteki kiliselerde dini temsil, litürji ve kült unsurları ön plana çıkarken güneyde kentsel dokuyu Hristiyanlaştırma ve cemaat ihtiyaçları kiliselerin konum ve özelliklerini belirlemiştir[19].

Olympos'ta gerçekleştirilen kazılarda elde edilen arkeolojik veriler MS. 7. yüzyıla kadar kesintisiz biçimde izlenebilmektedir. Ancak bu yüzyılda imparatorluğun genelinde yaşanan ekonomik ve askeri istikrarsızlık, doğal afetlerin olumsuz tesirleri ve Arap akınlarının da Anadolu'nun güney kıyılarına olan etkisiyle Olympos'un yavaş yavaş terk edildiği ve kentsel yaşamın sonlandığı anlaşılmaktadır. Lykia Bölgesi'nin Türklerin hâkimiyetine geçmesi sonrası Olympos'ta düzenli bir yerleşim izine rastlanmaz. 20. yüzyıl başlarına kadar yörükler tarafından kışlak olarak kullanıldığı bilinen Olympos Antik kenti'nde, Türk dönemine ait tek mimari unsur 1850'li yıllarda Kıbrıslı Hacı Hasan isimli bir kişi tarafından yapıldığı rivayet edilen değirmen ve değirmene bağlı su kanalıdır.

Tapınak Alanı

Kentin kuzey kesiminin merkezinde konumlanan Tapınak Alanı yaklaşık 5.5 dönümlük alan kaplayan 94x63 m ölçülerinde bir alandır. Alanın güneyinde Kuzey Kent Liman Caddesi'ne açılan ve dükkân sıraları içeren bir stoa yer alır. Tapınak dikdörtgen planlı alanın kuzey kenarının merkezinde dışa

[18] Olcay Uçkan vd 2017, 14-19.
[19] Evcim – Öztaşkın 2019, 150.

taşkın olacak şekilde konumlanmıştır (Plan 2, Resim 2-3). 6 m yüksekliğinde çevre duvarlarına sahip alan daha önceki çalışmalarda temenos, forum ve agora olarak da tanımlanmıştır[20]. Güneydeki stoa dâhil olmak üzere alanın tamamı Erken Bizans döneminde Episkopeion (Piskoposluk Sarayı) kompleksine dâhil edilmiştir.

Prostylos planlı tapınak ön cephesinde İon düzeninde altı sütuna sahiptir. Cella cephesindeki kapı açıklığı yaklaşık 2,90 m genişliğinde ve 5 m yüksekliğindedir. Kapı lentosu ve söveleri, sütun başlıkları, friz ve arşitrav blokları ayrıntılı bezemelere sahiptir. Bu süslemeler, yapının oldukça özenli ve zengin bir dekoratif programa sahip olduğunu göstermektedir. Ancak, söve bloklarının tamamlanmamış olması, yapının süsleme programının tamamlanmadan bırakıldığını düşündürmektedir. Tapınak alanının kuzey kenarı boyunca uzanan bir stoa düzenlemesi yer alır. Cella cephe duvarı çevre duvarıyla paralel olacak şekilde aynı aksta yapılmış; pronaos ön cephesi ise stoa ile tek bir cephe oluşturacak şekilde tasarlanmıştır. Cella köşelerinde yer alan payandalardan konsollu köşe sütunları arasında kemerler yer aldığı ve pronaos ile stoanın kemerli geçişlerle bağlandığı anlaşılmaktadır. Tapınak cellasının doğu ve batısında iki oda bulunmaktadır. Her ikisinin girişi de anıtsal kapılar aracılığıyla stoadan sağlanmaktadır. Batı odasının batısında bir oda, diğer odanın doğusunda ise bir oda daha bulunmaktadır. Bu odalar da stoaya bakan birer pencereye sahiptir. Stoanın doğu ve batı kanatlarının yaklaşık ortasına kadar uzanan bu dört mekân cellanın iki yanında simetrik bir düzenleme oluşturur (Resim 6). Cellaya bitişik iki mekân hem anıtsal giriş kapıları hem de pronaostan doğrudan geçiş göz önünde bulundurulduğunda, tapınaktaki ana ibadetle ilişkili ikincil kült mekânları olarak kabul edilebilir. Mimari detaylar tapınağın inşasının

[20] Tanımlamalar konusundaki tartışmalar için bkz., Öncü 2021, 311.

Hadrianus döneminde başladığını, kuzey stoanın inşasının Antoninler döneminde devam ettiğini gösterir. Böylece Tapınak Alanı imar faaliyetleri MS 2. yüzyılın ikinci çeyreği ile sonu arasında zaman aralığına yerleştiği söylenebilir[21].

Kazı çalışmalarında cella içerisinde zemin üzerinden çok sayıda heykel parçalası ele geçmiştir (Resim 7). Üç farklı heykele ait oldukları anlaşılan parçaların tümünün bilinçli olarak kırıldıkları anlaşılmaktadır. Kolossal boyutlu parçaların tapınağın kült heykeline ait olduğu, diğerlerinin Erken Bizans döneminde farklı yapılardan buraya taşındıkları düşünülmektedir. Kült heykeli üzerine sürdürülen çalışmalarda[22] tahtta oturur durumda yaklaşık 3,5 m yüksekliğinde Zeus Olympios'u temsil eden bir heykel olduğu anlaşılmaktadır[23]. Bu tespit tapınağın Zeus'a adandığını gösterir.

Tapınak Alanı'nın güneyinde Kuzey Kent Liman Caddesi boyunca uzanan bir stoa ve dükkân sıraları olduğu tespit edilmiştir. Stoa ve dükkanlar caddeye bakacak şekilde konumlanmıştır[24]. Dükkânların tümünün girişi ortalama 1,30 m genişliğindeki lento ve söveli kapılardan sağlanmıştır. Dükkânlar ortalama 4,30x4,70 m ölçülerinde kareye yakın planlıdır. Tapınak Alanı'nın ana girişi stoanın merkezinde yer alır. Tam tapınağın karşısına yerleşen bu giriş dükkanlarla yaklaşık aynı genişlikte bir açıklıktır. Bu giriş hizasında krepidoma üzerinde 2 m genişliğindeki kısımda krepis yükseklikleri azaltılarak toplam dört basamakla stoaya çıkış sağlanmıştır. Daha dar olacak

[21] Öncü 2021, 307-310.

[22] Yakın zamanda yayınlanacak çalışmalar Prof. Dr. Serra Durugönül koordinatörlüğünde bir ekip tarafından devam etmektedir.

[23] Zeus Olympios kültünün varlığı kentin yakınlarındaki Musa Dağı üzerindeki yerleşiminde, 14,5x6 m ölçülerinde dikdörtgen planlı ve üç odalı yapının ön cephesi boyunca uzanan adak yazıtında da okunmaktadır. Adak – Tüner 2004, 55-58.

[24] Dükkanların Tapınak Alanı'yla doğrudan bağlantılı olmaması alanın agora olarak tanımlanmasını engeller.

şekilde 2,10 m genişliğinde düzenlenmiş ikinci bir giriş ise güneydoğuda GS-DK-D7 ve D8 arasında yer alır[25].

Caddeden üç krepis sırasıyla yükselerek ulaşılan 6 m derinliğindeki stoa düzenlemesi, Tapınak Alanı'ndan geniş olacak şekilde doğuda Köprü Caddesi'nden başlar ve batıdaki sokağa kadar devam eder. Böylece 145 m uzunluğunda toplam 26 dükkânın yer aldığı anıtsal bir düzenlemenin varlığı anlaşılır. Bu dükkanlardan 18 tanesi Tapınak Alanı sınırında yer alır (Resim 2). Tapınak Alanı'nın doğu ve batısında kalan ve yine stoayla sınırlanan alanların da önemli yapılar içerdiği öngörülebilir.

Güney stoadaki kazı çalışmalarında küçük boyutlu bir Hephaistos heykeli ve üzerinde Hephaistos adı okunan yazıt parçaları ele geçmiştir[26]. Bir arşitravın çok sayıda parçası arasında, beş parça blok üzerinde Hephaistos onuruna inşa edilmiş büyük bir yapının varlığını düşündüren ".....Olymposlu Hephaistos için" (.....Ἡφαίστῳ Ὀλυμ[πην]ῷν) ifadesi okunmaktadır. Yazıtlar Bizans dönemi yapılaşmasında devşirme olarak kullanılmıştır. Heykel de yerinden taşınmış olarak yüzeye yakın bir konumda ele geçmiştir. Bu durum heykel ve yazıtın mimari bağlamının tespitini zorlaştırır[27].

---

[25] Stoa düzenlemesinin ana giriş açıklığı GS-MG (Güney Stoa Merkezi Giriş) olarak, girişin doğu ve batısında yer alan dükkânlar ise konumlanışına göre GS-DK-D7 (Güney Stoa Doğu Kanat Dükkân 7) ve GS-BK (Güney Stoa Batı Kanat) şeklinde adlandırılmıştır.

[26] Hephaistos heykeli 2020 yılı çalışmalarında GS-DK-D1'den ele geçmiştir. Olcay Uçkan vd 2022, 418. Yazıt parçaları ise 2023 sezonu çalışmalarında GS-BK-D5 ve D8 arasından ele geçmiştir. Hephaistos heykelinin ikonografik değerlendirmesi için ayrıca bkz., Durugönül – Erdoğan 2025, 133-150.

[27] Ateş ve demircilik tanrısı olan Hephaistos, yazıtlara göre Olympos'un başlıca tanrılarındandır. Mezarlara zarar vermenin cezasının Zeus Olympios'a olduğu kadar Hephaistos'un tapınak hazinesine de ödeneceği ifadeleri Hephaistos'un önemini vurgular. Olympos'un yaklaşık 5 kilometre kuzeyinde bulunan 'Yanartaş', Hephaistos'un 'evi' olarak kabul edilir. Antik kaynaklarda buranın Hephaistos'un kült merkezi olduğu belirtilir. Adak yazıtları da belirlenmiş bir kült alanının varlığını işaret eder. Bu bağlamın oluşmasında, Yanartaş'ta yüzeye çıkan metan içeren gazın ürettiği hiç sönmeyen ateşin, Hephaistos'un zanaatı için vazgeçilmez olması önemlidir. Durugönül – Erdoğan 2025, 136. Yanartaş'ta yarım daire formlu sunaklar izlenebilmektedir ancak mimari verilerin yetersizliğine dayanarak tapınak yerine açık hava kült merkezi olabileceği önerilir. Diler 1989, 109.

Stoa kazılarında ele geçen agonistik[28] yazıtlar Kuzey Kent Liman Caddesi için farklı fikirlerin ortaya çıkmasına olanak tanır. GS-DK-D5, D6 ve D7 duvarlarında, kapıların yanlarında eşit aralıklarla simetri oluşturacak şekilde ve eşit yüksekliklerde yerleştirilmiş dört onurlandırma yazıtı tespit edilmiştir[29]. Yazıtların tümü Aristandros'un onurlandırmak için yapılmıştır ve ikisinde Themis şenlikleri kapsamında gençler dalındaki güreş müsabakasını kazandığı vurgulanmıştır. Bu yazıtların içerik olarak bir benzeri de stoanın güneybatı köşesine yakın konumda ele geçmiştir. Bu yazıtta da Themis şenlikleri kapsamında çocuklar dalındaki güreşleri kazanan Apellas onurlandırılmaktadır[30]. Themis şenliklerinin yanısıra kentte İmparator ve Hephaistos onuruna Panegyris oyunları ile Pytia adına oyunlar düzenlendiği de bilinmektedir[31]. Ayrıca Aurelius Sarpedon'u yine güreş müsabakası kazandığı için onurlandıran kırık bir parça agonistik yazıt fragmanı da kuzeybatı nekropol alanında bulunmuştur.

Olympos Kuzey Kent Liman Caddesi'nin krepidomalı düzenlemesiyle benzerlik kurulabilecek bir örnek Phaselis antik kentinde karşımıza çıkar. Phaselis'te stadion olabilecek başka bir düz alan olmayışı nedeniyle krepidomalı caddenin belirli zamanlarda stadion işlevinde de kullanılmış olabileceği ifade edilmiştir[32]. Oenoanda'daki esplanade olarak adlandırılan caddeler üzerindeki merkezi meydanın da, yazitlara göre kentte düzenlenen agonistik festivaller için bir alan olması gerektiği fikrinden hareketle, stadion olabileceği önerilmiştir[33]. Ancak alanın uzunluğunun buna yeterli olmadığı belirtilerek kesin bir

[28] Mücadele, müsabaka ve oyun anlamlarına gelen Agon (ἀγών) kelimesi atletizm ve müzik konulu ya da atlı yarışmaları tanımlamak için kullanılırdı. Detaylı bilgi için bkz., Çelgin 2007, 27-31.
[29] Olcay Uçkan vd 2023, 427. Öztaşkın vd 2025, 148.
[30] Yazıtlar hakkındaki değerlendirme çalışmaları Prof. Dr. Hüseyin Sami Öztürk ve Doktorant Ezgi Demirhan Öztürk tarafından sürdürülmektedir.
[31] TAM II 944-946.
[32] Alp 1998, 98-99.
[33] Ling – Hall 1981, 41.

işlev tanımlamasından da uzak durulmuştur[34]. Ancak Arykanda stadionu da standart mesafeden kısa düzenlenmiştir[35]. Arykanda, Kadyanda ve Tlos stadionlarında trübünalis (oturma basamakları) tek taraflı düzenlenmiştir. Kadyanda ve Tlos kentlerinde stadionların konumları için kamu yapılarıyla çevrili kent merkezinin tercih edilmiş olması da dikkat çekicidir[36].

2024 yılında ele geçen bir yazıt sayesinde Olympos'ta bir stadion olduğu anlaşılmaktadır[37]. Ancak gözlemlenebilen arkeolojik veriler herhangi bir stadiona işaret etmemektedir. Stadion gibi oldukça büyük boyutlu bir yapı için uygun olabilecek düz alan sadece kentin kuzey kesiminde bulunur ve bu alanın Roma döneminde göl olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca yazıttaki "*Stadion'un karşısında bulunan üç ev"* ifadesi de yapının konumu hakkında sorular oluşturur. Derenin güney hattı boyunca, Kuzey Liman Caddesi'nin krepidomalı düzenlenmiş kısmının karşısında yer alan alanda yan yana konut yapıları yer almaktadır. Yazıtın işaret ettiği konumla uyumu, agonistik yazıtların varlığı ve krepidomalı düzenlemesi dikkate alındığında Kuzey Kent Liman Caddesi'nin spor müsabakaları için kullanılmak üzere işlevlendirildiği ve bu nedenle stadion olarak tanımlandığı düşünülebilir[38].

---

[34] Coulton 1982, 58., Coulton 1984, 4.

[35] Bayburtluoğlu 2003, 109-110.

[36] Alp 1998, 80, 98.

[37] MS 2. yüzyıla tarihlenen yazıtın çevirisi: Ey yoldan geçen kişi (selam olsun!) Pheidias oğlu Demetris bu mezarı kendisine, babam Pheidias'a, annem Arete'ye, oğlum Demetrios'a, kardeşim Hephaistokles'e yaptırdım. Stadion'un karşısında bulunan üç evi, belirlenen süre boyunca, her yıl Pheidias ve Arete'ye libasyonlar sunması şartıyla miras (olarak) bırakıyorum. Başka hiç kimse buraya gömülmeye (izinli değildir). Eğer biri bu yazılanları ihlal etmeye kalkarsa, en kutsal tameios'a 5.000 denarion ödeyecektir. Ayrıca, bu evler önceden yazılmış kurallara uygun olarak kalacaktır (kullanılacaktır). İhbar eden kişi ise bu yasal hakkın yıllık gelirine sahip olacaktır. (Çeviri Doktorant Ezgi Demirhan Öztürk tarafından yapılmıştır ve yazıt hakkında detaylı epigrafik çalışmalar devam etmektedir.)

[38] Yine de ihtiyatlı bir yaklaşımla, yapının ahşap konstrüksiyonla sağlanmış trübünalise sahip olabileceği, kentin kuzey ve/veya kuzeybatı yönünde yamaçlara yakın konumlanmış olabileceği de göz ardı edilmemelidir.

Episkopeion (Piskoposluk Sarayı)

Episkopeion kompleksi Erken Bizans dönemi için kentin en anıtsal yapısıdır (Plan 2, Resim 2-3). Kuzey Kent Liman Caddesi kenarında 128 m boyunca uzanan dikdörtgen planlı yapı topluluğu yüksek çevre duvarları içine alınmıştır. Roma dönemi Tapınak Alanı, alanın doğusundaki Köprü Caddesi'ne olan kısım ve stoanın bu alanları sınırlayan bölümü Episkopeion'un sınırlarını oluşturur. Episkopeion inşasında tapınak tüm mimari unsurlarıyla korunacak şekilde mekân olarak değerlendirilmiş; ancak stoaya ait sütunlar sökülerek stylobat üzerine çevre duvarı yapılmıştır. Tapınak Alanı'nın batısında kalan kısımdaki stoa ve stoaya ait dükkanlar da tamamen sökülmüş ve bu alana farklı plan yansıtan yeni mekânlar yapılmıştır. Erken Bizans dönemi için kent yaşamının idari ve dini merkezi konumundaki Episkopeion[39] kompleksinde kilise, vaftizhane, rölik şapeli gibi dini yapıların yanı sıra peristyl (sütunlu avlu), triclinium (toplantı/yemek salonu), mutfak, işlikler, piskopos konutu ve görevli/din adamı odaları gibi yapılar yer alır[40].

Episkopeion kentin ana ulaşım akslarının ortasında, tüm yaşam alanlarından kolay ulaşımın sağlanabildiği fiziki avantajlara sahip bir konuma yerleştirilmiştir (Plan 1). Kentin kuzey bölümünün merkezinde yer alan kompleksin önemi kuzey kentte yer alan üç ana aksın da burası ile bağlantısı bulunmasından da anlaşılır. Bunlardan ilki olan Kuzey Kent Liman Caddesi Olympos Çayı'nın kuzey sınırına paralel olarak tüm kenti kateder. İkincisi, kuzey-güney doğrultusunda uzanan ve köprü ile kentin iki yakasını bağlayan Köprü Caddesi'dir. Köprü Caddesi kuzey kentte episkopeionun doğu kanadı boyunca ilerler ve Lykiarkh Marcus Aurelius Arkhepolis'in anıt mezarı önünden geçerek kuzeyde Antimachos Lahti'nin yer aldığı meydana

[39] Piskoposların görevleri ve episkopeionlar hakkında genel bilgi için bkz., Müller-Wiener 1989, 651-709. Rapp 2005, 3-22. Öztaşkın 2017, 49-53.
[40] Yapılar hakkındaki genel tanımlamalar ve değerlendirmeler için bkz., Öztaşkın 2017, 53-63.

bağlanır. Üçüncüsü ise, episkopeionun batısından başlayarak her iki kenarındaki sivil dokuyu kat ederek batıda nekropol alanında sonlanan Nekropol Caddesi'dir. Roma İmparatorluk döneminde olasılıkla nekropol alanının ortasından ilerleyen dar bir yol durumundayken[41] Erken Bizans önemi inşa faaliyetleri esnasında genişletilerek her iki kenarına çok katlı yapıların inşa edildiği bir caddeye dönüştürülmüştür. Hippodamik planlı Roma İmparatorluk dönemi kentinin ana ulaşım akslarını oluşturduğu anlaşılan bu caddeler, kentin Erken Bizans dönemindeki yapısal dönüşümünde işlevlerini korumuşlardır. Kısmen daralma ve genişleme gibi farklılıklar izlense de genel güzergâh ve doğrultular aynı kalmıştır.

Son yıllarda sürdürülen kazı çalışmalarında elde edilen bulgular kompleksin giriş-çıkış organizasyonu, mekânların işlevleri ve birimler arasındaki sirkülasyonun nasıl sağlandığına dair yeni veriler ortaya çıkarmıştır. Bunlardan en önemlisi kompleksin güney yönünde Kuzey Kent Liman Caddesi'yle bağlantılı bir giriş kapısının bulunmamasıdır. Daha önceki çalışmalarda ana giriş kapısının güneyde Roma dönemiyle paralel şekilde tapınak aksından sağlanmış olduğu, buradan vestibulum ve koridorlar ile kompleksin diğer birimlerine geçişler sağlandığı düşünülmüştür[42]. Ancak yıkıntılar arasında giriş kapısına işaret eden mimari blokların duvarda devşirme olarak kullanıldıkları ve tüm güney çevre duvarının kapı açıklığı olmadan düzenlendiği anlaşılmıştır[43]. Kapatılan stoa üzerine güney çevre duvarı hattı boyunca dükkanların karşısına konumlanan mekânlar yapılmış, dükkanlar ile bu mekânlar arasında ortalama 2,30 m genişliğinde bir koridor oluşturulmuştur[44]. 2023 sezonu kazı

[41] Mezar girşlerindeki tespit edilebilen basamak ve eşik taşları arasındaki karşılıklı mesafeler oldukça dar bir genişliğe işaret eder.

[42] Öztaşkın 2017, 54, 59.

[43] Olcay Uçkan vd 2022, 430, resim 2.

[44] Bizans Dönemine ait küçük mekânlar dükkanlar için kullanılan adlandırmanın sonuna küçük "a" harfi eklenerek tanımlanmıştır. (GS-BK-D1/a = Güney Stoa Batı Kanat Dükkan 1 hizasındaki mekân)

çalışmalarında kompleksin ana giriş kapısının güneybatı köşedeki GS-BK-D9/a mekânından sağlandığı tespit edilmiştir[45]. Ayrıca komplekse doğu yönünde Köprü Caddesi'nden ikinci bir giriş olabileceğine dair veriler bulunur. Piskoposluk Kilisesi'nin güneydoğu köşe odasında 2021 sezonunda yapılan kazı çalışmalarında yazıtlı bir lento ele geçmiştir[46]. Mekânın doğu kapısına ait lentonun yazıtlı yüzü doğu yöne bakmaktadır. Kilisenin nartheksin güneyinde yer alan diğer giriş kapısına ait lento bloğunda yazıt bulunmamaktadır. Bu nedenle kilisenin kime ithaf edildiğini belirten ve bani adı içeren yazıtın doğuda oluşu, kiliseye bu yönden girişin olduğunu ve bu girişin önemsendiğine işaret eder. Kompleksin doğuda Köprü Caddesi üzerindeki çevre duvarı 19. yüzyılda inşa edilen değirmene bağlı su kanalı nedeniyle tahrip olmuştur. Ancak izlenebilen duvar aksları caddeden yazıtlı kapıya doğru Piskopos Konutu'nun güney hattı boyunca uzanan bir koridor olabileceğini gösterir.

Kompleksin girişlerinin, kentin ana caddesi olan Kuzey Kent Liman Caddesi'yle değil de doğu ve batıdan sağlanması dikkat çekicidir. Kazı çalışmalarında tespit edilen su kanalları, caddenin Erken Bizans döneminde su seviyesindeki yükselişe bağlı olarak kullanım dışı kalmış olabileceğini göstermektedir. Piskoposluk Sarayı içerisinde vaftizhane ve peristyle bağlanan künkler, manşonlar ve tanklardan oluşan temiz su sağlamaya yönelik sistemler haricinde atık suyun kompleks dışına iletilmesine yönelik su tahliye sistemleri de tespit edilmiştir[47]. Su

[45] Öztaşkın vd 2025, 148. Mekânın batı duvarında söveleri olmadan yapılan 1,75 m genişliğindeki kapı haç kabartmalı bir lentoya sahiptir. Kapının yerleştiği açıklığın karşılıklı duvarlarında ahşap koruma/kilit sürgüsü için derin yuvalar yer alır. Giriş kapısının doğu yönde tam karşısında yer alan ve GS-BK-D8/a mekânına geçişi sağlayan kapıda da benzer kilit/koruma sürgü yuvaları tespit edilmiştir. Bu durum GS-BK-D9/a'nın güvenliği düşünülmüş bir giriş mekânı olduğunu gösterir.

[46] Olcay Uçkan vd 2022, 418. Lento profilleri üzerinde iki satır halinde halinde yer alan yazıtta "Pek Tanrısever episkopos Nikolaos'un zamanında bütün bu yapı Tanrı için en güzel şekilde yapıldı. Tanrı'nın Annesi Bakire Meryem'in aziz girişi. Ey Efendimiz koru!" ifadeleri okunmaktadır.

[47] Kazıların halen devam etmesi nedeniyle tespit edilen tüm su sistemleri arasındaki ilişki kimi noktalarda netlik kazanmamıştır. Ele geçen su yükseltme mekânızmasına ait arkeolojik materyeller de kompleks içerisindeki kapsamlı su sistemine işaret eder. Bursalı 2022, 714.

tahliyesine yönelik iki kanal cadde hakkında önemli veriler sağlar[48]. Bunlardan ilki GS-BK içindeki koridor boyunca devam eden su kanalıdır. Üst kotu stylobat seviyesinde olan 0,75 m genişliğinde, 0,40 m derinliğindeki su kanalının eğimi doğudan batıya doğru alçalacak şekilde verilmiştir. Kuzey yönde triclinium'un doğusundan gelerek GS-BK-D2'den geçen su kanalı, GS-BK-MG/a ve GS-BK-D2/a'dan kanallar da koridordaki bu su kanalına bağlanır. Bu durum güney hattaki küçük mekânlar ve koridor oluşturulurken stoa zemininin kaldırılarak yeniden düzenlendiğini gösterir. İkinci bir su kanalı kompleksin batı çevre duvarı dış hattına kuzey-güney yönelişli olarak ilerler ve GS-BK-D9'un kuzeyinde geniş ve derin bir rögara (veya menhole) ulaşır. Peristylin güneybatısında yer alan drenaj kanalı da bu rögara bağlanır. Kanal GS-BK-D9 ve GS-BK-D9/a içinden ilerleyerek güney yönde caddeye açılır. Caddeye açıldığı noktada krepis sırasının alt basamağındaki kesmetaş sökülmüştür. Bu durum caddenin Episkopeion önündeki bölümünün Erken Bizans döneminde su sorunu nedeniyle kullanılamaz hale gelmiş olabileceğini düşündürür.

Peristyl (sütunlu avlu) ve çevresi opus-tesselatum tekniğindeki zemin döşemeleri, anıtsal çeşmesi ve dekorasyonuyla kompleksin en dikkat çekici birimidir[49]. Peristyl batı duvarında nişlerle hareketlendirilmiş çeşme ve üç yönde iki katlı portikolara sahiptir. Çeşme arkasındaki koridorla M5 ve M6 (Mekân 5 ve Mekân 6), kuzey portikodan M14 ve M15 ile bağlantılıdır. Doğu portikodan ise triclinium (yemek/toplantı salonu) ve vestibuluma (giriş mekânı) bağlanır. Çevresindeki tüm bu mekânlarla kapalı bir birim oluşturan peristyle tek giriş güney

[48] Söz edilen su kanalları için bkz., Olcay Uçkan vd 2022, 417. Öztaşkın vd 2025, 148, 150. Krepidomanın batı yarısı kazılmadan önceki kazı raporlarında, stylobatın doğuya doğru alçalan eğimi göz önüne alınarak, su kanalı akış yönünün krepidomanın eğiminin ters yönünde olduğu ifade edilmiştir. Ancak su kanalı krepidoma eğimiyle uyumludur. Krepidoma stylobatı, tapınak aksı merkezi en yüksek noktası olmak üzere, doğuya ve batıya doğru her iki yönde 0,25 m alçalacak şekilde eğimli yapılmıştır.

[49] Detaylı mimari tanımlar için bkz., Öztaşkın 2017, 56-57.

yönde GS-BK-D5 ve D6 üzerinden sağlanmıştır. D6 kapısı önünde, tüm koridor zemininden farklı olarak, opus-tesselatum mozaik döşeme tercih edilmesi alanın vurgulandığını gösterir. Giriş kapısı önünden itibaren peristyle giren kişilerin ilerlediği güzergâh üzerindeki tüm zeminler mozaik döşemelidir (Plan 2, Resim 4). Mozaiklerde geometrik, bitkisel süslemeler ve bani tasvirlerinin yanı sıra kötülüklere karşı mücadele, kötülüklerden korunmak için tılsımlar, erdemler, tanrının lütfu, kurtuluş ve cennete ulaşma gibi sembolik temalar içeren kompozisyonlar tercih edilmiştir[50].

Mimari düzenindeki detaylar, dekorasyon özellikleri ve buluntulardan yola çıkılarak peristylin su ile ilişkili dini nitelikli bir yapı olabileceği, bu nedenle çeşmesiyle beraber, su sayesinde şifa bulmak amacıyla kullanılmış "loca-sancta" niteliğinde bir yapı olarak ele alınması gerektiği düşünülmektedir[51]. M14/a mekânındaki kazı çalışmaları sonucunda, suyun törensel kullanımı açısından, bu düşünceyi destekleyen yeni bulgular tespit edilmiştir. 3,20x3,50 m ölçülerinde kareye yakın dikdörtgen planlı mekâna kuzey duvarından zeminden ortalama 1,30 m yükseklikte pişmiş toprak künkler ile su hatta ulaşmakta ve mekânı su ile doldurmaktadır. Bu su hattı duvar kenarlarında da ilerleyerek M14/b mekânının batı duvarına geçer ve burada dikey olarak aşağıya yönelerek peristyl zeminden çeşmeye doğru ilerler. Çalışmalarda M14/a zeminindeki opus-tesselatum mozaiklerin yatak harcının ortalama 0,15 m duvarlara doğru yükseltildiği görülmüş ve bu durum mekânın zeminindeki mozaikler su altında kalacak şekilde kullanıldığını göstermiştir. Zemin kuzeyden güneye doğru 0,10 m kadar eğimlidir. Güneydeki kapı eşiği altında bulunan gider deliği pişmiş toprak künk sistemi ile M14/b zemini altından ilerler ve peristyl kuzey portikosundaki su kuyusuna ulaşır. Mekânın zeminindeki

[50] Peristyl mozaikleri için bkz., Öztaşkın – Öztaşkın 2019, 446-456. M14 mozaikleri için bkz., Öztaşkın – Öztaşkın 2024, 47-50. M15 mozaikleri için ayrıca bkz., Öztaşkın vd. 2025, 147, 149-150.
[51] Öztaşkın 2017, 59-60.

opus-tesselatum mozaikte "refrigerium" sahnesi yer alır. Hristiyan teolojisinde cennet ve cehennemden ayrılarak üçüncü bir yer olarak tanıtılan refrigerium, iyi ruhların cennet öncesinde bekledikleri yer olarak tanımlanmaktadır. Kötü ruhların beklediği araf kavramının zıddı olarak refrigerium iyi ruhların beklediği yer olup görsel olarak da cennetin ön gösterimi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Refrigerium teması ruhların öteki dünyadaki ferahlığıyla özdeşleştirilmiş ve "su" bu kavramın vazgeçilmez ögelerinden biri hâline gelmiştir[52]. Bu mekânın daha büyük ve esas mekân niteliğindeki M15'e geçişi sağladığı düşünülürse bir bekleme odası olarak M14/a'da bulunması anlam kazanır. M15 mozaiklerinde kurtuluş ve cennete ulaşma teması ön plana çıkar. Ayak Yıkama eyleminin hac ve monastik ritüellerde tevazu, arınma ve yeni bir yürüyüşe hazırlık sembolizmiyle ilişkisi; bu ritüelin, yalnızca fiziksel temizlik değil, aynı zamanda ruhun günahlardan arınması anlamını taşıdığını gösterir[53].

Kazı çalışmaları öncesinde, mimari plan kurgusu üzerinden yapılan değerlendirmelerde, kompleksin kuzeybatısında yer alan mekânların (M5-M12 arası) ve mekân olarak değerlendirilen güney stoadaki dükkanların Episkopeion içinde görevli/din adamı odaları; tapınak aksında konumlanan mekânların (M16-M18) idari işlevli birimler; M13 ve tapınağın ise depo/kiler olabileceği düşünülmüştür[54]. Ancak kazı çalışmalarında elde edilen veriler M11'in mutfak olduğunu, tapınak aksındaki mekânların işlik olabilecek düzenlemelere sahip olduğunu, tapınağın ise episkopeion kullanımdayken kırık durumda parçalarının toplandığı bir mekân olduğunu göstermektedir[55].

---

[52] Refrigerium sahnesi için bkz., Hetto vd. 2022, 208.

[53] Popovic 2017, 35-36.

[54] Öztaşkın 2017, 62.

[55] M11 için bkz., Olcay Uçkan – Öztaşkın 2020, 34-37. Tapınak aksı kazı çalışmaları için bkz., Öztaşkın vd 2025, 150. Tapınak kazı çalışmaları için bkz., Olcay Uçkan vd 2019, 433-434.

Tapınak aksındaki mekânlarda yapılan kazılarda ele geçen buluntular (Resim 5), olasılıkla yerel düzeyde ilaç üretimi yapılan bir işliğe işaret etmektedir. Antik çağdan itibaren bitkisel, hayvansal ve mineral kökenli maddelerden ilaç üretimi yapıldığından bu işliklerin geriye kalıntı bırakmaması nedeniyle arkeolojik olarak tanımlanmaları zordur. İlaç üretiminde kullanılan hammaddeler ve işleme süreci Galenus, Dioskourides ve Oribasios gibi Antik çağ yazarları sayesinde detaylı olarak bilinir. Erken Bizans döneminde ise hekimler onların reçetelerini uygulamış ve geliştirmiştir[56]. İlaç işlikleri flora ve diğer hammadde kaynaklarına bağlı üretim yapan küçük birimlerdir. Bizans döneminde dini inançların yaşamın birçok noktasını etkilemesiyle ve özellikle şifa bulmanın tanrısal yönü nedeniyle bu üretimlerin manastırlara doğru kaydığı bilinmektedir[57]. Piskoposluk Sarayı tapınak aksındaki mekânların içerisinde dar su kanalları, küçük depo odaları ve ilaç yapımında kullanılabilecek gereçler tespit edilmiştir. Odaların içerisinde ve çevresindeki çöplük alanlarında bulunan seramikler arasında depolama amacıyla kullanılan kısa ve şişkin gövdeli pithos parçaları, ezme işlemi için kullanılan çok sayıda mermer ve pişmiş toprak mortarium parçaları, karıştırma için tekne parçaları, su ısıtmaya uygun süzgeçli sürahiler ve pişirme kapları dikkat çekerken, üretim sürecine dair en güçlü kanıtlar arasında seramik merhem kapları, çok sayıda cam şişe parçaları ve unguentarium formları yer alır. Tıbbi ürünleri alıp gerekli miktarlarda karıştırmak için kullanılan spatulalar ile el terazisi ve ağırlıklar gibi objelerin bu kaplarla bir arada bulunması işlikler için daha kesin bir kanıya varılmasını sağlamıştır. İşlik mekânlarında bulunan Geç Roma D tipi kırmızı astarlı kaplar (Hayes Form 1 ve 9) ile

[56] Scarborough 2010, 213-215.
[57] Crislip 2005, 31-36.

yağ ve şarap ticaretinde kullanılan Late Roman 1 amphora parçaları, bu alanın 6. yüzyılın üçüncü çeyreğinden 7. yüzyılın ilk çeyreğine kadar aktif olarak kullanıldığını göstermektedir.

Kazı çalışmalarından elde edilen veriler Episkopieon inşasında, tapınağın tüm mimari unsurlarıyla ayakta olacak şekilde, bir mekân olarak değerlendirildiğini göstermiştir[58]. Özellikle tapınak prostasisine ait alınlık simaları ve alınlık parçalarının Bizans dönemi mekânları içinde yüksek kotlarda ele geçmesi Episkopeion inşasında tapınağın ayakta olduğunun kanıtıdır. Ancak pronaosun önüne eklenen bu mekânlar sayesinde tapınağın anıtsal görünüşü engellenmiştir. Ele geçen heykel parçaları, duvar resimleri ve tespit edilen ziyaret güzergâhı üzerinden yapılan çıkarımlar, Episkopeion kullanımı sürecinde tapınağın "Hristiyanlığın Zaferini" simgelemek amacıyla kullanıldığını düşündürmüştür[59].

Celladaki kazılarda tapınağın kült heykeline ait olduğu anlaşılan ve Zeus Olympios'u temsil eden kolossal boyutlu heykelin bacakları ve tahtına ait parçalar cellanın arkasına yakın, gövde parçaları merkezde, baş ve el parçaları ise kapının yakınında ele geçmiştir (Resim 7). Ayrıca, sonradan buraya taşınmış, kıyafetli olduğu anlaşılan başka bir heykele ait parçalar cella doğu duvarına yakın durumda bulunmuştur. Zemin üstünde ya da zemine yakın kotlarda ele geçen heykel parçalarının bilinçli olarak insan eliyle kırıldıkları ve mermer parçaların yüzeyindeki patinalaşmadan uzun süre güneş ve yağmur görecek şekilde açıkta kaldıkları anlaşılır. Bizans döneminde tapınak cellasına geçmek için yeni bir güzergâh oluşturulmuştur (Resim 6). Bu güzergâh M13/a mekânından başlar. Mekânın giriş kapısı iki yanında sütunlarla oluşturulmuş bir aedicula şeklinde vurgulu düzenlenmiştir. Buradan M13'e geçilir. M13'ün güneyindeki kapısı kapatılmış ve doğu duvarı kısmi olarak sökülerek

[58] Olcay Uçkan vd 2019, 432-437.
[59] Olcay Uçkan – Öztaşkın 2024, 566-577.

tapınağa geçilen yeni bir kapı açılmıştır. M13'ün tüm duvarlarında fresko tekniğinde resimler bulunur. Korunabilmiş alanlarda bitkisel, geometrik kompozizyonlara ait izler ve haç motifleri görülür. Cellaya açılan kapının iki yanında ise figürler tespit edilmiştir (Resim 8). Her iki figür de elleriyle perde açarak kapıdan içeriye, kırılmış heykel parçaları bulunan cellaya, davet eder durumda betimlenmiştir. Tüm bu unsurlar Olympos Episkopeionu'nda tapınak cellasının, kırılmış pagan heykellerin sergilenerek "Hristiyanlığın Zaferini" vurgulayan simgesel bir mekân olarak kullanıldığını gösterir.

Hristiyanlıkta, antik dünyada tanrıların bedensel görünüşünü somutlaştırmak için kullanılan "simulacrum" ifadesi varlığı değil aldatmacayı temsil eden sahte bir imge olarak itibarsızlaştırıldı. Böylece pagan heykeller çoğunlukla putperestliğin yansıması olarak görüldü[60]. Buna bağlı olarak heykellerin tahrip edilmeleri, kireç kuyularında eritilmeleri, devşirme yapı malzeme olarak kullanılmaları, üzerlerine haç gibi motiflerin kazınması; özellikle ağız, burun ve göz bölgelerinin kırılması veya tamamen kırılmaları gibi durumlara sıklıkla rastlanır[61]. Pagan dönem tanrı heykellerinin Hristiyanlık döneminde kırıldığı ve/veya tahrip edildiği yaygın bir uygulama olarak bilinse de Olympos'ta olduğu gibi kırık durumda sergilenmeleriyle paralellik kurulabilecek arkeolojik olarak net şekilde belgelenmiş benzer bir uygulama uygulama bilinmemektedir. Aynı şekilde tapınakların tahrip edildikleri, terk edildikleri veya kiliseye dönüştürüldükleri bilinmekle beraber tüm mimari unsuruyla korunarak Hristiyan bir yapıya adapte edilmesi de Olympos'ta karşılaşılan ünik bir durum olarak belirtilebilir.

---

[60] Belting 1996, 36-38.

[61] Kristensen – Stirling 2016, 5-8. Ancak tüm heykellerin tahrip edilmediğini de burada vurgulamak gerekir. 7. yüzyıla kadar pagan heykellerin kamusal alanda kullanımı devam etmiştir. Bu devamlılıkta temel unsur heykellerin pagan niteliklerinden arındırılarak yeniden anlamdırılması ve Hristiyan kimlik kazandırılmasıdır. Bu konu için bkz., Yurtsever 2023, 64-68.

Episkopeion kazı çalışmalarının devam etmesiyle yeni, farklı ve belki de şaşırtıcı denilebilecek sonuçlara ulaşılacağı anlaşılmaktadır. Yürütülecek çalışmalarla kompleksin mimari kurgusunun yanı sıra kısa süreli kullanımı içindeki evrelerin de net olarak tanımlanabilmesi hedeflenmektedir.

Bu çalışmayı, yolculuğum boyunca hem bilgisiyle hem de yüreğiyle yanımda olan Sayın Prof. Dr. Yelda Olcay Uçkan'a ithaf ediyorum. Yolculuk dememim nedeni öğrenciliğimden akademisyenliğe ve ayrıca kazı başkanlığına ilerleyen yirmibeş yılın tamamında yanımda olmasındandır. Yelda Hoca sadece derslerde anlattıklarıyla değil; sorduğumuz her soruya vakit ayırırken gösterdiği sabrı, her zor anımızda cesaret verirken gösterdiği içtenliği, disiplinli ve çalışkan ama aynı zamanda hoşgörülü ve çözüm odaklı yaklaşımı ile sadece bir akademisyen değil gerçek bir rehber oldu. Olympos kazısında başkanlık görevini kendisinden devraldığımda tüm taşları özenle döşenmiş sağlam bir yol bırakmıştı bana. İnancını ve desteğini hiç eksik etmediği için gönülden teşekkür ediyorum. Bu çalışmayı Yelda hocama ithaf etmekten gurur duyuyor olsam da makaledeki ve Olympos kazısındaki her bulgunun O'nun sayesinde olduğunun da her zaman altını çizmek gerekir. İyi ki varsınız hocam.

Kaynakça

Adak, M., Tüner, N. 2024) "Neue Inschriften aus Olympos und Seinem Territorium I." *Gephyra* 1:53–65.

Alp, A. O. 1998. "Şehircilik açısından Roma döneminde Likya kentleri." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.

Bayburtluoğlu, C. 2003. *Yüksek Kayalığın Yanındaki Yer Arykanda*. İstanbul: Homer Kitabevi.

Belting, H. 2016. *Likeness and Presence: A History of Image Before the Era of Art*, Çev: E. Jephcott. Chicago: Universty of Chicago Press.

Bingül, B., Pekkan, E., Korkmaz, S., Tun, M., Mutlu, S. 2025. "Impact of Sea Level Rise on Groundwater in Ancient Olympos: Modeling from ~500 BC to Today." *Physics and Chemistry of the Earth* 139:1-14.

Bursalı, M. 2022. "Olympos Antik Kenti Piskoposluk Sarayı'nda Tespit Edilen Su Çarkı Seramikleri." *Antalya Müzesi 100 Yaşında Antalya'nın Arkeolojik Mirası*, 712-721. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.

Büyükyörük, F., Çelik A. 2019. "Mithrapata ve Aruwatijesi (Musa Dağı?) Definesi." *Cedrus* 7:239-265.

Coulton, J. J. 1982. "Oenoanda: The Doric Building (Mk2)." *Anatolian Studies* 32:45-59.

Coulton, J. J. 1984. "The Buildings of Oinoanda." *The Cambridge Classical Journal* 29:1-20.

Crislip, A. T. 2005. From Monastery to Hospital: Christian Monasticism & the Transformation of Health Care in Late Antiquity. Michigan: University of Michigan Press.

Çelgin, V. 2007. "Termessos Örneği Bağlamında *Agon*'ların Antik Kent Yaşamındaki Yeri ve Son Epigrafik Araştırmaların Agonistik Yazıt Repertuvarına Katkısı." *Colloquium Anatolicum* VI:27-47.

Darrouzes, J. 1981. *Notitiae Episcopatuum Ecclesiae Constantinopolitanae*. Paris: Institut Francais d'Etudes Byzantines.

Diler, A. 1988. "Olympos ve Hephaiston'da Kült Kalıntıları Üzerine Bir Ön Araştırma." *AST* VI, 107-120. Ankara: Kültür ve turizm Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Başkanlığı.

Durugönül, S., Erdoğan, H. M. 2025. "A 'Small-Size Statue' of Hephaistos from Olympos (Lykia)." *Olba* 33:133–150.

Evcim, S., Öztaşkın, G. K. 2019. "Early Byzantine Churches in Olympos." *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 161:129–162.

Hellenkemper, F., Hild, F. 2004. *Tabula Imperii Byzantini 8: Lykien und Pamphylien*. Teil 2. Wien: Verlag der Österreich Akademie der Wissenschaften.

Hetto, O., Köroğlu, G., Çorağan, N. 2022. "Sinop Balatlar Kilisesi'nden Refrigerium Konulu Mozaik Pano ve Bizans İkonografisindeki Yeri." *ArtSanat* 17:193-217.

Işın, G. 1994. "The Easternmost Rock Tomb in Lycia: "Topal Gavur" at Asartaş." *Lykia* 1:68-76.

Kristensen, T. M., Stirling, L. 2016. The Afterlife of Greek and Roman Sculpture: Late Antique Responses and Practices. Michigan: University of Michigan Press.

Ling, R., Hall, A. 1981. "Building Mk1 at Oenoanda." *Anatolian Studies* 31:31-53.

Müller-Wiener, W. 1989. "Bischofsresidenzen des 4-7. Jhs. im Östlichen Mittelmeerraum." *Actes du XIe Congrès International d'Archeologie Chretienne I*, 651-709. Rome: Publications de l'École française de Rome.

Olcay Uçkan B.Y. 2022. "Olympos: Lykia Bölgesi'nde Bir Liman Kenti." *Antalya Müzesi 100 Yaşında Antalya'nın Arkeolojik Mirası,* 577-588. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.

Olcay Uçkan, B. Y., Kayapınar L. 2015. "Olympos Piskoposu Methodios ve Olympos Kenti." *Patara VII.1 Kum'dan Kent'e Patara Kazılarının 25 Yılı Uluslararası Sempozyum Bildirileri,* 535-544. İstanbul: Ege Yayınları.

Olcay Uçkan, B. Y., Öztaşkın, G. K. 2016. "Ateş ve Suyla Kutsanan Kent: Olympos." *Lukka'dan Likya'ya Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi,* 274-287. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Olcay Uçkan, B. Y., Öztaşkın, G. K. 2024. "Olympos Excavations." A Century of Byzantine Studies in Turkey Papers from the Sixth International Sevgi Gönül Byzantine Studies Symposium, 561-572. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Olcay Uçkan, B. Y., Öztaşkın, M. 2020. "Olympos Piskoposluk Sarayında Yeni Sonuçlar." *Anmed* 18:34-37.

Olcay Uçkan, B. Y., Öncü, Ö. E., Evcim, S. 2017. "Olympos'un Roma ve Bizans Dönemi Kent Dokusu." *Olympos I: 2000–2014 Araştırma Sonuçları,* 9-30. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Olcay Uçkan, B. Y., Öztaşkın, G. K., Öztaşkın, M., Evcim, S., Öncü, E. Ö. 2019. "Olympos Kazısı 2018 Yılı Çalışmaları." *41. Kazı Sonuçları Toplantısı 4,* 429-450. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü.

Olcay Uçkan, B. Y., Öztaşkın, G. K., Öztaşkın, M., Evcim, S. 2022. "Olympos Kazısı 2019-2020 Yılı Çalışmaları." *2019-2020 Yılı Kazı Çalışmaları 4*, 415-434. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü.

Olcay Uçkan, B. Y., Öztaşkın, G. K., Bursalı, M. 2023. "Olympos Kazısı 2021 Yılı Çalışmaları", *42. Kazı Sonuçları Toplantısı 5*, 425-443. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü.

Öncü, Ö. E. 2021. "The Northern District of Olympos (Lycia) in the Roman Period." *Cedrus* 9:303-321.

Öztaşkın, G. K. 2017. "Olympos Kenti Episkopeion Yapı Topluluğu." *Olympos I: 2000–2014 Araştırma Sonuçları*, 49-78. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Öztaşkın, G. K., Öztaşkın, M. 2012. "Antalya–Olympos Mozaikli Yapı." *Uluslararası Genç Bilimciler Buluşması I: Anadolu Akdenizi Sempozyum Bildirileri,* 329-346. İstanbul: Suna – İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Öztaşkın, G. K., Öztaşkın, M. 2019. "Olympos Episkopeionu Peristyl Mozaiklerindeki İnsan Betimlemeleri." *Olba* 27:443–464.

Öztaşkın, G. K., Öztaşkın, M. 2024. "Olympos 2023 Yılı Çalışmalarında Tespit Edilen Ünik Bir Zemin Mozaiği." *Anmed* 22: 47–50.

Öztaşkın, G. K., Bursalı, M., Evcim, S. 2025. "Olympos Kazısı 2023 Yılı Çalışmaları." *44. Kazı Sonuçları Toplantısı 2*, 145–163. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü.

Öztürk H. S., Öncü, Ö. E. 2020. "Olympos in Lycia: A Novel Assessment of its History and Localization in Light of Recent Archaeological and Epigraphical Research." *Adalya* 21:253–275.

Parman, E., Olcay Uçkan B.Y. 2006. "Olympos'un Ortaçağ Dokusu." *III. Uluslararası Likya Sempozyumu Sempozyum Bildirileri,* 587–599. İstanbul: Suna – İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Popovic, S. 2017. " The Monastery Entrance: Adventus and Path to Salvation." *Zbornik Radova Vizantoloskog İnstituta* 54:7-40.

Rapp, C. 2005. Holy Bishops in Late Antiquity the Nature of Christian Leadership in Age of Transition. California: Universty of California Press.

Scarborough, J. 2010. Pharmacy and Drug Lore in Antiquity: Greece, Rome, Byzantium. New York: Routledge.

Yurtsever, A. 2023. "Heykellerin Yolculuğu: Roma Paganizminden Hristiyan Toplumuna Geçişte Uyum ve Direniş Sorunsalı." *Arma* 3:61-79.

Uğurlu, E. 2007. "Olympos ve Zeniketes'in Kalesinin Lokalizasyonu." *Adalya* 10:81–103.

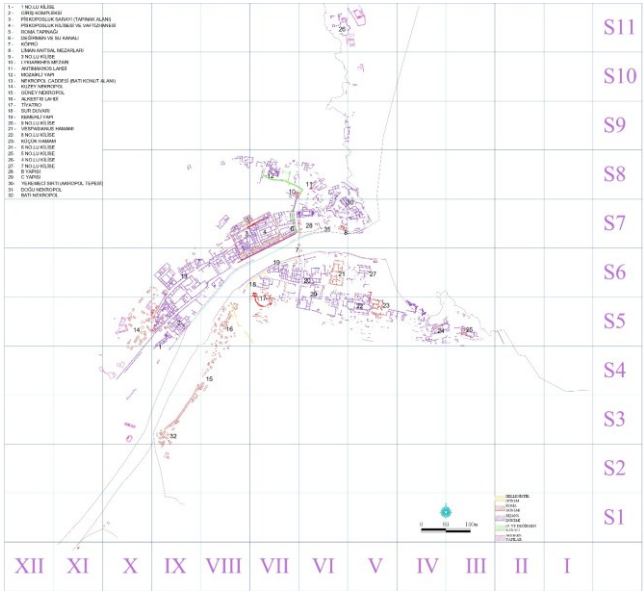

Plan 1. Olympos antik kenti planı

Plan 2. Olympos Episkopeionu (Piskoposluk Sarayı) Planı

Resim 1. Olympos antik kenti hava fotoğrafı

Resim 2. Olympos Episkopeionu güneyden görünüş

Resim 3. Olympos Episkopeionu ve çevresinin hava fotoğrafı

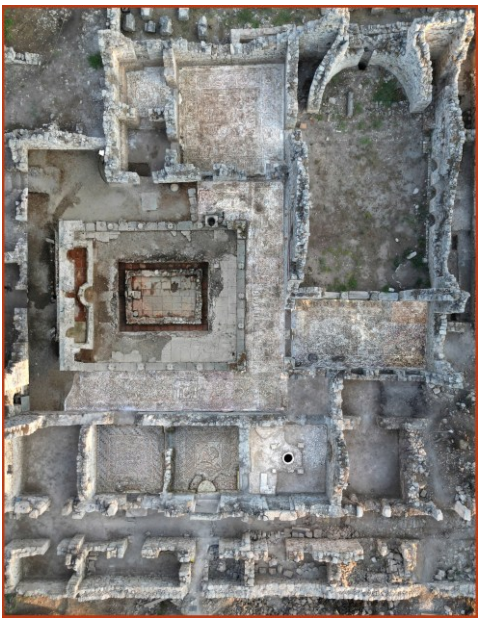

Resim 4. Peristyl ve çevresi (Farklı yıllara ait görseller manüpüle edilerek oluşturulmuştur.)

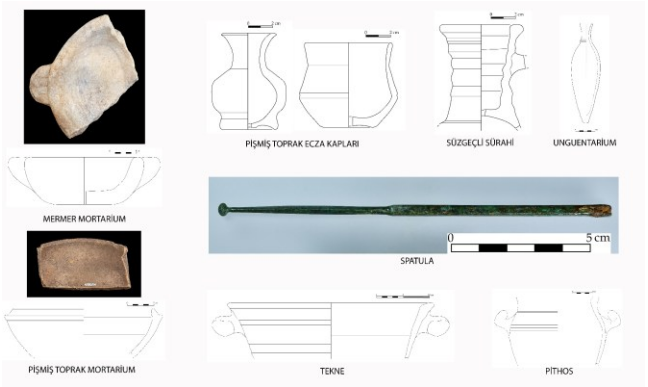

Resim 5. Tapınak aksındaki mekânların kazılarda ele geçen buluntulardan örnekler

Resim 6. Roma Tapınağı güneyden görünüş

Resim 7. Heykel parçalarının bulunuşu

Resim 8. M13 doğu duvarında tespit edilen duvar resimleri